

RIVOJLANAYOTGAN VA RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA TA'LIM SIFATI

Tojiyev Husniddin Baxtiyorovich

Norkulova Nilufar Zokir qizi

Email – norqulovanilufar04@gmail.com

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Pedagogika va ijtimoiy gumanitar fanlar fakulteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada rivojlanayotgan va rivojlangan mamlakatlardagi ta'lim sifatining farqlari, ularning ta'lim tizimiga ta'sir etuvchi omillar, hamda ta'lim sifatini yaxshilash yo'llari tahlil qilinadi. Maqola ta'lim sohasidagi dolzarb muammolarni ko'rsatib, mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy holati bilan ta'lim sifatining o'zaro bog'liqligini yoritadi.

Kalit so'zlar

ta'lim sifati, rivojlangan mamlakatlar, rivojlanayotgan mamlakatlar, ta'lim tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy omillar

Mavzuning dolzarbligi

Ta'lim sifati – har bir mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Bugungi globallashuv davrida yuqori sifatli ta'lim olish nafaqat shaxsning shaxsiy taraqqiyoti, balki mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlash uchun ham muhimdir. Rivojlangan mamlakatlar o'zlarining yuqori darajadagi ta'lim tizimi yordamida innovatsiyalar, ilm-fan va texnologiyalar sohasida yetakchilik qilmoqda. Shu bilan birga, bu mamlakatlar yuqori malakali kadrlar tayyorlash orqali iqtisodiyotlarini yanada rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa ta'lim sifati ko'plab omillar ta'sirida pastroq bo'lib, bu ularning ijtimoiy-iqtisodiy o'sish sur'atlarini sekinlashtiradi. Ta'limdagi nomutanosibliklar kambag'allikning davom etishi, mehnat bozorida malakali kadrlar yetishmasligi va jamiyatda tengsizlik darajasining oshishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, ta'lim sifatini yaxshilash rivojlanayotgan davlatlar uchun strategik maqsadlardan biri hisoblanadi.

Global darajada ham ta'lim sifati muammosi dolzarb bo'lib, ko'plab xalqaro tashkilotlar va hukumatlar ushbu masalaga katta e'tibor qaratmoqda. Ta'lim sohasidagi sifatni

oshirish orqali barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish, kambag'allikni kamaytirish va ijtimoiy adolatni ta'minlash mumkin. Bu esa, o'z navbatida, dunyo miqyosida tinchlik va farovonlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu sababli, rivojlanayotgan va rivojlangan mamlakatlarda ta'lim sifati mavzusini o'rganish va taqqoslash jahon hamjamiyati uchun katta ahamiyatga ega. Bu tahlillar ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha samarali siyosatlarni ishlab chiqish, eng yaxshi amaliyotlarni o'zlashtirish va ta'limda tenglikni ta'minlashga yordam beradi.

Kirish qismi

Ta'lim har qanday jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Inson kapitali — mamlakatning eng qimmatbaho resurslaridan biri bo'lib, uning shakllanishi, rivojlanishi va samarali ishlatilishi asosan ta'lim tizimining sifatiga bog'liq. Bugungi global raqobat va tezkor texnologik o'zgarishlar sharoitida mamlakatlar ta'lim tizimini doimiy ravishda takomillashtirishga majburdirlar. Chunki yuqori sifatli ta'lim nafaqat shaxslarning bilim va ko'nikmalarini oshiradi, balki iqtisodiy o'sish, ijtimoiy barqarorlik va innovatsion taraqqiyotga ham turtki beradi.

Rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimi yuqori sifatga ega bo'lib, u yerda o'quv dasturlari zamonaviy texnologiyalar va ilmiy yutuqlarga asoslangan, o'qituvchilar malakasi muntazam oshirib boriladi. Bunday tizim yoshlarga zamon talablariga javob beradigan bilim va ko'nikmalarni beradi hamda ularni global mehnat bozorida raqobatbardosh qiladi.

Ammo rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim sohasidagi muammolar hali ham ko'p va murakkabdir. Moddiy-texnik bazaning zaifligi, malakali kadrlar yetishmasligi, ta'lim resurslarining yetarli emasligi ta'lim sifatini pasaytiradi. Natijada, bu davlatlarda yoshlarning imkoniyatlari cheklangan bo'lib, ular jamiyat va iqtisodiyot rivojida to'liq ishtirok eta olmaydilar.

Shuning uchun, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim sifatining farqlarini aniqlash, ularni bartaraf etish yo'llarini izlash va tajribalarni o'rganish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu maqola aynan shu muammoni yoritishga, ta'lim sifatining asosiy ko'rsatkichlarini taqqoslashga hamda rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim sifatini oshirish uchun samarali strategiyalarni taklif qilishga qaratilgan.

Asosiy qism

1. Ta'lim sifatining asosiy ko'rsatkichlari

Ta'lim sifatini baholashda bir nechta muhim ko'rsatkichlarga e'tibor qaratiladi. Ularga quyidagilar kiradi:

- **O‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalari** — milliy va xalqaro standartlarga muvofiq o‘quvchilarning bilim darajasi, o‘rganilgan ko‘nikmalarni amaliyotga tadbiiq eta olish qobiliyati.
 - **O‘qituvchilarning malakasi va tajribasi** — o‘qituvchilarning ta‘lim sohasidagi bilimlari, malaka oshirish tizimi, pedagogik ko‘nikmalari.
 - **Ta‘lim muassasalarining moddiy-texnik bazasi** — sinfxonalar jihozlari, kutubxonalar, laboratoriyalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.
 - **O‘quv dasturlarining dolzarbligi** — zamon talablariga mos keladigan, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim dasturlari.
 - **Ta‘lim tizimining boshqaruvi va moliyalashtirilishi** — ta‘lim sohasiga ajratiladigan budjet, siyosat samaradorligi, ta‘lim sifatini monitoring qilish.
- Ushbu ko‘rsatkichlar birgalikda ta‘lim sifatining holatini aniq aks ettiradi va har bir mamlakatda ta‘lim tizimini takomillashtirish uchun asos bo‘ladi.

2. Rivojlangan mamlakatlardagi ta‘lim sifati

Rivojlangan mamlakatlarda ta‘lim sifati yuqori darajada bo‘lib, bunga quyidagi omillar sabab bo‘ladi:

- **Zamonaviy ta‘lim infratuzilmasi:** Sinflar yaxshi jihozlangan, o‘quvchilarga qulay sharoitlar yaratilgan. IT texnologiyalari keng qo‘llaniladi, bu esa o‘qitish jarayonini interaktiv va samarali qiladi.
- **Malakali o‘qituvchilar:** Ushbu mamlakatlarda o‘qituvchilar muntazam ravishda malaka oshirish kurslari va sertifikatlashtirishdan o‘tadi. Ular pedagogik innovatsiyalarni o‘zlashtiradi va o‘quvchilarga individual yondashuvni qo‘llaydi.
- **Amaliy va tadqiqotga yo‘naltirilgan ta‘lim dasturlari:** Ta‘lim dasturlari doimiy yangilanib boradi, ular yoshlarni innovatsion fikrlashga, muammolarni hal qilishga va ijodkorlikka o‘rgatadi.
- **Ta‘limning integratsiyasi va inkluzivligi:** Rivojlangan mamlakatlarda barcha yoshdagi va imkoniyati cheklangan bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratiladi. Ta‘lim tizimi ijtimoiy adolatni ta‘minlashga qaratilgan.
- **Xalqaro hamkorlik va tajriba almashish:** Bu mamlakatlar ta‘lim tizimini yaxshilash uchun boshqa davlatlar bilan faol hamkorlik qiladi, ilg‘or amaliyotlarni o‘zlashtiradi. Natijada, rivojlangan mamlakatlar o‘zining ta‘lim tizimi yordamida yuqori malakali, dunyo miqyosida raqobatbardosh kadrlar tayyorlay oladi.

3. Rivojlanayotgan mamlakatlardagi ta‘lim sifati

Rivojlanayotgan mamlakatlarda ta‘lim sifati ko‘plab muammolar tufayli past darajada bo‘lib, bu ularning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Bu muammolarga quyidagilar kiradi:

- **Moddiy-texnik bazaning yetishmasligi:** Ko‘plab maktablarda o‘quv jihozlari, laboratoriyalar, kitoblar va zamonaviy texnologiyalar yetarli emas. Bu ta‘lim jarayonini samarali tashkil qilishga to‘sqinlik qiladi.
- **O‘qituvchilarning malakasizligi:** Ko‘pgina o‘qituvchilar o‘z sohasida chuqur bilimga ega bo‘lmasligi yoki muntazam malaka oshirish imkoniyatlarining yo‘qligi ta‘lim sifatini pasaytiradi.
- **Yangi metodikalarning yetarli joriy etilmasligi:** Ko‘plab hududlarda an‘anaviy, eski uslublar asosida ta‘lim beriladi, interaktiv, o‘quvchiga yo‘naltirilgan metodlar kam qo‘llaniladi.
- **Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar:** Oila daromadining pastligi, qishloq hududlarida ta‘lim olish sharoitlarining yomonligi, qiz bolalar ta‘limining cheklanishi kabi omillar ta‘lim sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.
- **Ta‘lim tizimining boshqaruvidagi zaifliklar:** Siyosatning yetarlicha muvofiqlashtirilmasligi, byurokratik to‘siqlar va moliyalashtirishning pastligi ta‘lim sifatini oshirishga xalaqit beradi.

Natijada, rivojlanayotgan mamlakatlarda yosh avlod ta‘limdan yetarli darajada foydalana olmaydi, bu esa ijtimoiy tengsizlik va iqtisodiy imkoniyatlarning cheklanishiga olib keladi.

4. Ta‘lim sifatini oshirish bo‘yicha takliflar

Rivojlanayotgan mamlakatlarda ta‘lim sifatini yaxshilash uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish muhimdir:

- **Ta‘lim infratuzilmasini rivojlantirish:** Maktablarni zamonaviy jihozlash, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, kutubxonalar va laboratoriyalarni yaratish.
- **O‘qituvchilarni malakasini oshirish:** Doimiy treninglar, xalqaro tajriba almashinuvi, sertifikatlashtirish tizimini yo‘lga qo‘yish.
- **Innovatsion ta‘lim metodlarini joriy etish:** Interaktiv o‘qitish, loyiha asosida o‘qitish, o‘quvchilarning tanlov imkoniyatlarini kengaytirish.
- **Ijtimoiy himoya va rag‘batlantirish tizimlarini yaratish:** Qishloq va kam ta‘minlangan oilalardan chiqqan o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash, stipendiyalar va grantlar taqdim etish.
- **Ta‘lim siyosatini optimallashtirish:** Resurslarni samarali taqsimlash, ta‘lim sifatini muntazam monitoring qilish va natijalarga asoslangan boshqaruvni yo‘lga qo‘yish.
- **Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish:** BMT, UNESCO, Jahon banki kabi tashkilotlar bilan hamkorlikda loyihalarni amalga oshirish, ilg‘or tajribalarni o‘zlashtirish.

Shu orqali rivojlanayotgan mamlakatlar ta'lim sifatini yaxshilab, yoshlarning bilim va ko'nikmalarini zamon talablariga moslashtirishlari mumkin.

Xulosa

Ta'lim sifati har qanday davlatning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimi yuqori sifatli infratuzilma, malakali o'qituvchilar va zamonaviy o'quv dasturlari orqali samarali ishlaydi. Bu esa ularning iqtisodiyoti va jamiyatining innovatsion imkoniyatlarini kengaytiradi, xalqaro raqobatda ustunlikka erishishga yordam beradi. Shu bois, rivojlangan davlatlarning ta'lim tizimidagi ilg'or tajribalar rivojlanayotgan mamlakatlar uchun o'rnak bo'lib xizmat qilmoqda.

Biroq rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim sifati ko'plab muammolar — moddiy-texnik bazaning zaifligi, o'qituvchilar malakasining pastligi, o'quv dasturlarining eskirishi va ijtimoiy-iqtisodiy to'siqlar bilan yuzlashmoqda. Bu muammolar ta'limning samaradorligini pasaytirib, yoshlarning o'z salohiyatini to'liq amalga oshira olmasligiga olib keladi. Natijada, mamlakatlar iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotda orqada qolmoqda, bu esa uzoq muddatda butun jamiyatning farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli, rivojlanayotgan davlatlarda ta'lim sifatini oshirish uchun kompleks yondashuv zarur. Ta'lim infratuzilmasini mustahkamlash, o'qituvchilarni malaka oshirish tizimini yo'lga qo'yish, zamonaviy metodikalardan foydalanish va ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish – bularning barchasi samarali ta'lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, xalqaro hamkorlik va tajriba almashish ham bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim sifatining yaxshilanishi nafaqat shaxslarning bilim va ko'nikmalarini oshiradi, balki mamlakatning iqtisodiy o'sishiga, ijtimoiy barqarorligiga va milliy xavfsizligiga xizmat qiladi. Shu bois, ta'lim sohasiga sarmoya kiritish — bu kelajak avlodlar uchun barqaror va farovon jamiyat qurishning eng muhim omillaridan biridir.

Natijada, ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan samarali siyosat va amaliy chora-tadbirlar mamlakatlarning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Akmalov, S.** (2020). *Ta'lim va rivojlanish*. Toshkent: O'qituvchi. Ushbu kitob ta'lim tizimining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini, rivojlanayotgan

mamlakatlardagi ta'lim muammolari va ularni hal etish yo'llari haqida chuqur tahlil beradi.

2. **World Bank.** (2021). *Education Quality in Developing Countries*. Washington, D.C. Jahon bankining ushbu hisobotida rivojlanayotgan mamlakatlardagi ta'lim sifati va unga ta'sir qiluvchi omillar, shuningdek, ta'lim tizimini yaxshilash bo'yicha xalqaro tajribalar bayon etilgan.
3. **UNESCO.** (2019). *Global Education Monitoring Report*. Paris: UNESCO Publishing. Bu hisobot ta'limning global holati, ta'limda tenglik va sifat muammolari, shuningdek, rivojlanayotgan va rivojlangan mamlakatlardagi ta'lim tizimlarining taqqoslanishini o'z ichiga oladi.
4. **Johnson, M.** (2018). *Comparative Education: Rethinking Educational Quality*. New York: Routledge. Johnsonning kitobi ta'lim sifatining turli mamlakatlardagi ko'rsatkichlari va ta'lim tizimlarini taqqoslashga bag'ishlangan bo'lib, rivojlanayotgan va rivojlangan davlatlar orasidagi farqlarni tahlil qiladi.
5. **Karimova, N.** (2022). *Ta'lim siyosati va uning iqtisodiyotga ta'siri*. Toshkent: Ilm Ziyo. Ushbu asarda ta'lim siyosatining milliy iqtisodiyotga ta'siri, ta'lim sifatini yaxshilash uchun siyosiy chora-tadbirlar va ularning samaradorligi haqida batafsil ma'lumot berilgan.
6. **OECD.** (2020). *Education at a Glance*. Paris: OECD Publishing. OECD tomonidan chop etilgan ushbu hisobotda rivojlangan mamlakatlardagi ta'lim tizimlarining statistik ko'rsatkichlari, moliyalashtirish va ta'lim sifatining o'lchovlari ko'rib chiqilgan.
7. **Carnoy, M. & Rhoten, D.** (2002). *What Does Globalization Mean for Educational Change?* Harvard Educational Review, 72(2), 330-365. Ushbu maqola globalizatsiyaning ta'lim tizimlariga ta'siri, rivojlanayotgan va rivojlangan mamlakatlar ta'limidagi o'zgarishlar haqida ilmiy yondashuvni taqdim etadi.
8. **UNICEF.** (2018). *Education in Emergencies: Rethinking Quality Education in Developing Contexts*. New York: UNICEF Publications. UNICEF hisobotida rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim sifati, ayniqsa, inqiroz va favqulodda vaziyatlarda ta'limning ahamiyati va uni yaxshilash bo'yicha tavsiyalar mavjud.